

de schouw

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Nr. 4 - 1987

winterschouw 1987

34e jaargang nr. 4

21 december 1987

INHOUD

- 77 Nieuwjaarswens
- 78 Aandacht voor de eekhoorn — Y.R. Hoogveen
- 81 De vier jaargetijden
- 82 Van het bestuur — Jubileum prijsvraag
- 83 Van de directie — Notitie nationaal landschap Veluwe
- 89 Jubileum programma
- 90 Vogeltrek excursie — F. Ohmstede
- 91 De Hoge Veluwe het jaar door — J. en E. de Ruiter
- 98 Een sneeuwparadijs — J.W.F. Buschkens
- 99 De Fijnspar — J.J. Comijs
- 100 Onweer — P. Cossée

---

de schouw

Orgaan van de Vereniging „Vrienden van De Hoge Veluwe”

Eindredactie:

J.W.F. Buschkens, E. de Ruiter-Dijkman, H. Siepel

Alle correspondentie betreffende De Schouw (met uitzondering van adreswijzigingen, aanmeldingen etc. zie voorlaatste bladzijde) richten aan:

Redactiesecretariaat De Schouw:

Drs. H. Siepel, Arnhemsweg 613, 7361 TP Beekbergen

Inzenden kopij:

vóór 15 februari, 15 mei, 15 augustus en 15 november.

Contactadressen van de vereniging:

Wergroep De Dennescheerders:

M. Pronk, Diamantstraat 20, 7314 HP Apeldoorn, tel. 055-552393

Bezetting De Aanschouw:

Mevrouw B. Wit-van Koetsveld, Graaf Janlaan 11, 3708 GH Zeist, tel. 03404-14165

Aanmelden nieuwe gidsen:

Mevrouw D. Bruyn-Huurman, Kapelleboom 75, 6865 AX Doorwerth, tel. 085-334224

Plantenwerkgroep:

D.G. Kon, Schubertlaan 11, 6815 HH Arnhem, tel. 085-426807

Overname uit de inhoud van dit tijdschrift is alleen toegestaan met toestemming van de redactie en onder vermelding van de bron.

Foto omslag: J. van der Schoor

Druk: Kaper B.V. - Apeldoorn

De redactie van de Schouw
wenst alle vrienden
prettige feestdagen en een
gelukkig en voorspoedig 1988

WINTER OP DE HOOGVELUWE — Foto: A.B. Wigman

Aandacht voor de eekhoorn (Sciurus vulgaris)

door Ybele Reinder Hoogveen

Tal van groeperingen zetten zich in Nederland in voor behoud en bescherming van bepaalde, vaak bedreigde, zoogdieren. Zo wordt er (te recht overigens) actie gevoerd voor onder andere dassen, otters, egels, zeehonden en edelherten. De populariteit van juist deze soorten bij de bevolking berust voor een belangrijk deel op weinig rationele overwegingen.

Des te opvallender is het, dat een alleraardigst en zo op het oog uiterst 'aaibaar' beestje als de eekhoorn grotendeels aan de aandacht van natuurminnend Nederland ontsnapt. Dit ondanks het feit, dat deze soort zich als een van de weinige zoogdieren overdag laat zien en juist daarom in de belangstelling zou moeten staan. De eekhoorn is bovendien in de laatste tientallen jaren drastisch in aantal achteruitgegaan, waardoor meer aandacht voor dit fraaie diertje alleszins gerechtvaardigd is.

Verspreiding

Het verspreidingsgebied van de eekhoorn omvat vrijwel geheel Europa en noordelijk Azië. Binnen dit enorme areaal vertoont de eekhoorn nogal wat vormvariatie, op grond waarvan een kleine twintig ondersoorten onderscheiden worden. In tegenstelling tot vele andere zoogdiersoorten neemt de grootte van eekhoorns binnen hun verspreidingsgebied van zuid naar noord af, hetgeen is gebleken uit metingen aan schedels. De vachtkleur is zeer variabel en loopt uiteen van licht geelbruine en grijze tot dieprode en vrijwel zwarte tinten. Het aandeel donkere varianten in de populatie neemt globaal van zuidwest naar noordoost af maar is vooral in hooggebergten groot. Binnen de Nederlandse populatie is de roodbruine kleur het meest algemeen, maar ook vrijwel zwarte exemplaren komen voor.

Deze Nederlandse eekhoorns waren oorspronkelijk gebonden aan de bosgebieden in het oosten van het land. Door introducties in onder andere Gaasterland en enkele parken (waaronder het

Amsterdamse Bos) en duingebieden in het westen is dit areaal uitgebreid. Ook op Texel en Ameland zijn eekhoorns uitgezet, maar alleen laatstgenoemde introductie is succesvol gebleken.

Leefwijze

Eekhoorns leven grotendeels solitair en zijn uitgesproken dagdieren. Ze zijn vooral in de ochtenduren en in de late namiddag actief. 's Winters zijn ze weinig schuw en nogal eens op vloertafels te zien. Opvallend is, dat eekhoorns zelfs bij felle koude (ook in Scandinavië en Sibirië) geen winterslaap of zelfs maar een winterrust kennen. Hooguit zoeken ze de beschutting van het nest tijdens al te slechte weersomstandigheden wat vaker op. Binnen zijn activiteitsgebied van 10 tot 50 hectare bouwt de eekhoorn gewoonlijk meerdere nesten. Zo'n nest is een kogelrond bouwsel van takken, dat een doorsnede van ± 50 cm heeft en van binnen bekleed is met mos en gras. In het hoofdnest worden in de periode van maart tot augustus de jongen geboren. Volwassen vrouwtjes werpen jaarlijks meestal twee maal. Het aantal jongen per worp bedraagt gewoonlijk drie, maar kan variëren van twee tot zeven.

Vroeger werd er door sommigen geloofd in het bestaan van zogenaamde 'vangnesten', waarin eekhoorns middels een vernuftige klapdeurconstructie vogeltjes zouden vangen! Een feit is wel, dat eekhoorns ook zonder een dergelijke inventiviteit af en toe jonge vogels weten te bemachtigen. Ook eieren worden soms uit nesten geroofd. Het voedsel is echter in hoofdzaak plantaardig en bestaat naast knoppen, bast, vruchten en paddestoelen vooral uit zaden van naaldbomen, eikels en beukenootjes.

De afhankelijkheid van zaden en mast maakt, dat eekhoorns gebonden zijn aan bossen, die een minimum-leeftijd bereikt hebben. Sparren produceren al op een leeftijd van 20 jaar kegels, maar eiken en beuken moeten resp. 40 en 80 jaar oud zijn voor ze mast leveren, en voor eekhoorns interessant worden.

Schade

Zijn voedselkeuze heeft de eekhoorn, vooral in bosbouwkringen, niet bij iedereen even populair

gemaakt. Het schillen van boompjes en het eten van loten en knoppen kan schade opleveren. Ook de zaadproductie kan door eekhoorns grotendeels teniet gedaan worden. Zo zijn in de naaldwouden van Scandinavië en Rusland zaadverliezen tot vrijwel 100% als gevolg van vraat door eekhoorns geconstateerd. Dergelijke verliezen treden echter alleen op in jaren met een geringe zaadproductie. In goede zaadjaren is de invloed van eekhoorns gewoonlijk gering.

Hoe dan ook, er wordt in Noord-Europa vooral in verband met dit schade-aspect op eekhoorns gejaagd. In Denemarken bijvoorbeeld bedroeg het aantal geschoten dieren in 1977 zo'n 12.000 stuks.

In Nederland zijn eekhoorns tegenwoordig nergens zo talrijk, dat er schade van betekenis zou kunnen ontstaan. Vroeger waren de dichtheden hoger en werd er ook hier, zij het op beperkte schaal, op eekhoorns gejaagd. Na scherpe aantalsafnames in de veertiger en zestiger jaren werd de jacht op eekhoorns nog slechts beperkt opengesteld. Pas in 1978 besloot men deze jacht geheel te sluiten.

Aantalsontwikkeling

De reeds genoemde achteruitgang van het Nederlandse eekhoornbestand is helaas nooit onderzocht. Inventarisaties bleven achterwege en de huidige kennis berust dan ook louter op subjectieve indrukken. Sommige daarvan laten overigens aan duidelijkheid weinig te weinig over. Zo signaleerde Voute al in 1946 in een artikel in 'Het Nederlandsch Boschbouwtijdschrift' een drastische achteruitgang van het aantal eekhoorns in met name het Nationale Park de Hoge Veluwe. Over de periode voor de oorlog schrijft hij, dat de eekhoorn in het park nog zeer talrijk was: 'De heer Nab zag eens 35 eekhoorns in een tamme kastanje op de Kempenberg'. Na de oorlog was de eekhoorn er volgens Voute echter vrijwel verdwenen.

In de zestiger jaren vond wederom een ernstige achteruitgang plaats. Er werd melding gemaakt van sterke aantalsafnames in vrijwel het gehele land (zie bijvoorbeeld de in 1966 in 'De Schouw' gepubliceerde artikelen van Engelbert en Wigman). Slechts enkele geïsoleerde populaties, zo-

als die in het Amsterdamse Bos, leken zich te kunnen handhaven.

Deze Nederlandse ontwikkeling stond niet geheel op zich zelf. Uit afschotstatistieken blijkt, dat zich ook in Denemarken een, zij het minder ernstige, terugval heeft voorgedaan. In Engeland liep het aantal eekhoorns al vanaf het begin van deze eeuw sterk terug en bleek de soort plaatselijk zelfs geheel te verdwijnen.

Oorzaken achteruitgang

In Engeland is uitgebreid onderzoek verricht naar deze verontrustende achteruitgang. De Britse situatie is extra interessant, omdat rond de eeuwwisseling op diverse plaatsen introductie plaatsvond van de Grijze Eekhoorn (*Sciurus carolinensis*), een van oorsprong uit Noord-Amerika afkomstige soort. Deze grijze eekhoorn wist zich op spectaculaire wijze uit te breiden en is nu in grote delen van Engeland, Schotland en Wales te vinden. Zijn opkomst liep grotendeels parallel aan de achteruitgang van de inheemse 'rode' eekhoorn. Een causaal verband lag dan ook voor de hand.

Gedetailleerd onderzoek heeft inmiddels echter geleerd, dat directe competitie tussen beide soorten hooguit ten dele een rol kan hebben gespeeld. Nog voor de vestiging van grijze eekhoorns in bepaalde gebieden plaatsvond was de rode eekhoorn ter plaatse al in aantal achteruitgegaan of verdwenen. Bovendien werd elders een jarenlange coëxistentie van beide soorten waargenomen.

De achteruitgang van de rode eekhoorn wordt tegenwoordig dan ook vooral toegeschreven aan het optreden van een parapokken-virus, dat leidt tot myxomatose-achtige verschijnselen en uiteindelijk tot de dood. Grijze eekhoorns blijken niet vatbaar voor deze ziekte. Wel wordt door sommige verondersteld, dat grijze eekhoorns als drager van de ziekte kunnen fungeren en zodoende populaties rode eekhoorns kunnen infecteren. Evidentie voor deze theorie is tot op heden niet voorhanden. Het reeds aangehaalde onderzoek naar de verspreidingspatronen van beide soorten wijst in ieder geval niet in die richting.

Het is waarschijnlijk, dat een soortgelijk parapokken-virus ook de Nederlandse eek-

hoornstand heeft gedecimeerd. Op tal van plaatsen zijn in het verleden dode en zieke eekhoorns aangetroffen, die echter onbegrijpelijkerwijs nooit onderzocht zijn. Het feit, dat geïsoleerde populaties gezond bleven, kan eveneens duiden op een epidemie. In ieder geval is het hoogst onwaarschijnlijk, dat jacht- en predatiedruk of biotoopveranderingen verantwoordelijk zouden zijn voor de aantalsafname.

Heden en toekomst

De indruk bestaat, dat de eekhoornstand zich de laatste jaren weer enigszins heeft hersteld, maar erg algemeen is de soort beslist nog niet. Van de kant van de mens zijn op korte termijn weinig

specifieke bedreigingen te verwachten maar dat alleen is onvoldoende reden voor optimisme. Het blijft de vraag, in hoeverre toekomstige epidemieën opnieuw hun tol zullen eisen. Bovendien geeft de slechte gezondheidstoestand van de Nederlandse naaldbossen ten gevolge van zure regen reden tot zorg.

Zolang er in Nederland geen onderzoek naar de populatiedynamiek van de eekhoorn plaatsvindt, blijft het doen van toekomstvoorspellingen grotendeels koffiedik-kijkerij. Het is dan ook te hopen, dat dergelijk onderzoek alsnog op gang komt, waardoor gerichte maatregelen ter bescherming van deze fraaie en voor de Veluwe zo karakteristieke diersoort mogelijk worden.

Denkt u aan de oudejaarswandeling op 30 december? Verzamelen om 10 uur bij de ingang Schaarsbergen. De wandeling zal ongeveer twee uur duren.

'De vier jaargetijden'

Van heinde en verre waren ze weer gekomen - de vrienden van de Hoge Veluwe - om zaterdag 5 september de tweede Zomer Hoge Veluwedag mee te maken. Ze zorgden voor een volle zaal in 'De Spil' te Harskamp - onze plaatsvervangende vergaderruimte.

De Stichting Natuurvoorlichting Veluwe was uitgenodigd om via een diapresentatie ons te informeren omtrent alles wat er zoal op de Veluwe aan wild, grofwild, vogel en boom te besturen valt. En dat was niet gering.

'Een brok natuur in het hart van Nederland' zo kan men de Veluwe wel noemen met z'n 70.000 ha bos, dat is 4 maal de oppervlakte van

Amsterdam. En die informatie kregen we dan ook volop. Uit zo'n 10.000 dia's had men een serie geselecteerd voor propagandistische doeleinden. Het was een schitterende selectie, die geheel en al voldeed aan het doel van 'Natuurvoorlichting Veluwe' nl. laten zien hoe uniek de Veluwe is en dit 'brok natuur' te behouden voor hen die na ons komen.

Voor diegene die verdere informatie, leatuur enz. willen hebben is hier het adres:

Stichting Natuurvoorlichting Veluwe

Hoog Soeren 39a

7346 AC Hoog Soeren

Tel. 05769-473

1948 - 1988

Jubileum prijsvraag

Herkent u deze boom?!

Dhr. M.J.C. Kolvoort, bekend van zijn prachtige aquarellen en natuurtekeningen en al jaren lid van onze vereniging, heeft voor het **40-jarig jubileum** een **viertal pentekeningen** gemaakt van bomen die langs de (verharde) wegen op de Hoge Veluwe te vinden zijn. De eerste van deze serie tekeningen vindt u op de pagina hiernaast. De tekeningen 2, 3 en 4 verschijnen in respectievelijk de lente-, zomer- en de herfstschouw van 1988. De originele tekeningen zijn door dhr. Kolvoort ter beschikking gesteld van de Vereniging.

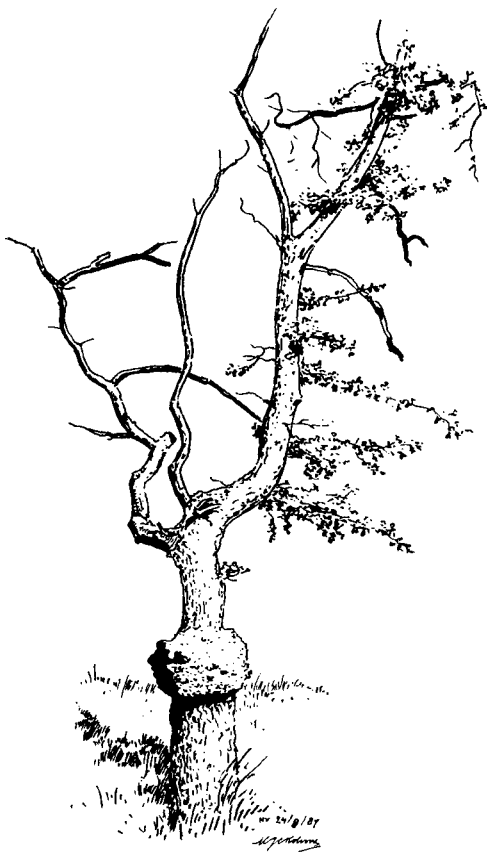
Wij hebben deze tekeningen in laten lijsten en hebben naar een idee van dhr. Kolvoort een prijsvraag voor de leden verbonden aan deze tekeningen en wel de volgende: Diegenen die de juiste soortnaam van de boom kennen én de standplaats daarvan goed weten aan te geven, op de Hoge Veluwe Plattegrond elders in deze Schouw, maken kans op het winnen van één van deze prachtige tekeningen. Een formulier waarmee u hieraan deel kunt nemen vindt u op een gele pagina.

De trekking van de winnaars van de eerste twee tekeningen vindt plaats tijdens de Jubileum ledenvergaderingen op 7 mei 1988.

De trekking van de winnaars van tekening nummer drie en vier vindt plaats op de Jubileum herfst Hoge Veluwe dag op 29 oktober 1988.

U kunt dus allen bij de trekking aanwezig zijn en de winnaars krijgen, indien aanwezig, direct de tekeningen overhandigd.

Waar u uw oplossingen naar toe moet sturen en voor welke datum vindt u op de achterzijde van de gele pagina met de Hoge Veluwe plattegrond. Succes!
Het bestuur.

Notitie Nationaal Landschap Veluwe

I. Inleiding

De Provincie Gelderland is al jaren bezig met de uitwerking van het fenomeen Nationaal Landschap Veluwe, omvattende het zgn. Centraal Veluws Natuurgebied. Men doet dit in deelgebieden, waarvoor integrale deelplannen worden opgesteld. Basis hiervoor is het streekplan Veluwe, waarvoor als beleid geldt: stringente bescherming van natuur en landschap.

Verdere uitgangspunten voor de integrale deelplannen zijn ontleend aan het Interimrapport Proefgebied Nationaal Landschap Veluwe van mei 1982.

De integrale deelplannen omvatten een bepaald gebied - deel van het Centraal Veluws Natuurgebied - waarvoor een plan wordt gemaakt dat voorstellen bevat ter regeling c.q. verbetering van ontsluiting en infrastructuur (wegen en paden), recreatie, bos- en heidebeheer en wildbeheer en deze factoren in hun onderlinge samenhang.

In 1986 is het zoneringsvoorstel gereed gekomen voor het daarna uit te werken deelplan zuid-west, waarin de Hoge Veluwe is gelegen.

Vooraf de zonering van het natuurgebied van intensief naar extensief gebruik alsmede de leefgebieden voor het grofwild zijn in dit plan essentieel.

Terecht constateert men dat de Hoge Veluwe daarin een bijzondere plaats inneemt, op basis van de centrale ligging tussen twee noord-zuid verbindingen. Vooral het gesloten (omrasterde) karakter van het Park, de ontsluiting en de inrichting worden door de Provincie als gedeeltelijk niet passend ondervonden in relatie met het nu gepresenteerde zoneringsvoorstel.

II. Procedure

Het zoneringsvoorstel zuid-west is op 20 januari 1987 door G.S. van Gelderland voorlopig vastgesteld.

Na ontvangst van het zoneringsvoorstel, heeft de directie zich hierop georiënteerd, waarna een eerste bespreking in het Dagelijks Bestuur heeft plaatsgevonden.

Op 11 juni 1987 is het zoneringsvoorstel in de vergadering van het Algemeen Bestuur in eerste termijn behandeld.

Op 19 augustus 1987 heeft de directeur de technische aspecten van het zoneringsvoorstel met de medewerkers van het projectbureau van de Provincie Gelderland doorgenomen.

Op 2 september jl. heeft het Dagelijks Bestuur zich nader op het zoneringsvoorstel beraden. Op 25 september heeft mevrouw Stigter, gedeputeerde van Gelderland, met enkele medewerkers van het projectbureau in de vergadering van het Dagelijks Bestuur toelichting gegeven op het voorstel en dit met het Dagelijks Bestuur besproken. Op 15 oktober ontving de Stichting nog een schriftelijke reactie van het Hoofd Projectbureau over de op 25 september jl. gevoerde bespreking. Mede naar aanleiding hiervan is deze notitie opgesteld.

III. Beleidsmatige beoordeling van het zoneringsplan Zuid-West Veluwe

Het Dagelijks Bestuur is van mening dat de ideeën over het Nationaal Landschap Veluwe in het algemeen waardevolle elementen bevatten die natuur en landschap ten goede kunnen komen.

Bij de uitwerking daarvan in plannen voor deelgebieden streeft de Provincie er naar het betrokken gebied als één geheel te zien, vooral ten aanzien van de zonering en ook v.w.b. de ontsluiting en het gebruik van de binnen het plangebied gelegen afzonderlijke terreinen.

De actuele situatie voor deze terreinen is daarmee echter niet altijd in overeenstemming. Aanpassing aan de provinciale grootschalige gedachten over het deelgebied betekent derhalve voor de Hoge Veluwe op z'n minst een zekere vorm van gelijkschakeling met aangrenzende gebieden nog afgezien van juridische gevolgen. De daarop betrekking hebbende voorstellen zijn genoemd in bijlage 1.

De infrastructuur in het zuid-westelijk deel van de Veluwe wordt in hoofdlijnen bepaald door de twee drukke noord-zuid verlopende wegen waartussen het Park als een besloten eenheid ligt. Voorts zijn het vliegveld Deelen, het schietkamp Harskamp, de militaire complexen langs de zuidrand en de gemeentelijke en particuliere

landgoederen (zowel opengesteld als niet toegankelijk) bepalend voor het gebruik en de beleevingswaarde van het totale gebied.

Aangezien het Park in de huidige besloten situatie reeds tientallen jaren redelijk goed functioneert is het Dagelijks Bestuur van mening dat een zekere gelijkschakeling van het Park met een nog grotere eenheid zoals het deelgebied zuid-west bepaalde bezwaren oproept, gezien vanuit de positie van het Park. Het Dagelijks Bestuur heeft de overtuiging dat de interne zonering van het Park past in het zoneringsvoorstel zuid-west. Geconstateerd wordt echter dat de plannen voor een grootschalige zonering op de zuid-west Veluwe het Park als eenheid zullen aantasten.

Aanpassingen en aansluitingen zijn alleen dan verantwoord wanneer de kwaliteiten van het bestaande beheer op basis van de thans aanwezige rechtszekerheid niet worden aangetast en ook de bestaanszekerheid van het Park niet worden geschaad.

Het Dagelijks Bestuur meent dat de Stichting allereerst dient te voldoen aan de in de grondregelen (statuten) neergelegde opdracht. Hierop is het beleid gericht en in deze zin is het beheer reeds 50 jaar gevoerd.

Daarbij is steeds uitgegaan van de besloten situatie van het Park welke in feite heeft bijgedragen aan het beschermen en behouden van het daarin gelegen natuurgebied.

Het Dagelijks Bestuur is bereid met de Provincie mee te denken, maar vanuit de doelstellingen van onze Stichting en met behoud van haar in de grondregelen vooropgestelde financiële en beleidsmatige onafhankelijkheid en op basis van voldoende rechtszekerheid.

Dit betekent dat het Dagelijks Bestuur van mening is dat binnen een groter geheel van een Nationaal Landschap plaats dient te zijn voor afzonderlijke eenheden, b.v. de Nationale Parken. De Provinciale visie kan voordelen bieden voor het deelgebied als geheel maar er zijn tegenstellingen tussen de belangen van het geheel en die van de onderdelen.

IV. Conclusies

Het Dagelijks Bestuur meent, dat alhoewel het Nationaal Landschap Veluwe op zich een goede zaak is, binnen het Nationaal Landschap plaats

dient te zijn voor goed functionerende afzonderlijke eenheden zoals het Nationale Park de Hoge Veluwe. Het Dagelijks Bestuur constateert dat daarbij sprake is van tegenstellingen die voortkomen uit de behartiging van de belangen voor het deelgebied als geheel en die voor de eenheden (zoals de Hoge Veluwe) afzonderlijk.

Het Dagelijks Bestuur meent dat de Stichting, ten aanzien van het Park, allereerst dient te voldoen aan de in de grondregelen van de Stichting neergelegde opdracht. De Stichting kan alleen vanuit deze positie met de Provincie meedenken over de ideeën m.b.t. het Nationaal Landschap Veluwe.

Dit is ook van toepassing voor de beoordeling van de voorstellen in het provinciale zoneringsplan zuid-west.

Op grond van het voorgaande meent het Dagelijks Bestuur dat geen medewerking kan worden verleend aan voorstellen die de onafhankelijkheid, de daarmede verband houdende rechtszekerheid en de vrijheid van handelen van de Stichting onevenredig aantasten en die de kwaliteiten van het Park nadelig zouden beïnvloeden.

Dit houdt in dat het Dagelijks Bestuur voorstelt:

- a. Wijzigingen in de rastersituatie met betrekking tot de wildbaan af te wijzen, gelet op de functie daarvan ten aanzien van het grofwild, de kwaliteit van het eigen wildebeheer en het belang van de bezoekers om wild te kunnen observeren.
- b. Scheiding in een noordelijk en zuidelijk deel van het Park ten aanzien van gebruik en tarieven af te wijzen, gelet op de waarde van een presentatie als één geheel.
- c. Advies in te winnen ten aanzien van het maken van één of meer extra ingangen voor fietsers en wandelaars.
- d. Advies in te winnen ten aanzien van het beperken van gemotoriseerd verkeer in het Park.
- e. De besluiten van de Stichting in deze zin aan het College van G.S. van Gelderland kenbaar te maken.

Bijlage 1.

I. Hoofdpijnen van het Provinciale zoneringsvoorstel voor het deelgebied zuid-west ten aanzien van de Hoge Veluwe

A. Fauna

In het kader van het grofwildbeheer op de zuidveluwe streeft de overheid naar de totstandkoming van grotere leefgebieden voor grofwild zonder tussenrasters. De gesloten wildbaan van de Hoge Veluwe past hierin niet, vooral niet nadat het wildviaduct bij Terlet in 1988 gereed zal zijn gekomen.

Het Park vormt een wig tussen de Edese bossen en het Planken Wambuis van N.M. enerzijds en de Oost-Veluwe (Deelerwoud, Nat.Park Velu-

wezoom) anderzijds. Deze laatste twee zullen in 1988 worden verbonden door het wildviaduct bij Terlet.

Rijk en Provincie streven naar verbeteringen voor het grofwild (voornamelijk edelherten) en als het kan uitbreiding van de vrije wildbaan door opheffing van gesloten wildbanen, waarbij uitwisseling van wild mogelijk wordt.

De Provincie acht dit realiseerbaar indien de Stichting bereid is tot medewerking en de verkeersveiligheid op wegen waar het wild zou oversteken gewaarborgd is.

De Provincie bepleit gedeeltelijke opheffing c.q. verlaging van de buitenrasters in de wildbaan om uitwisseling van wild (edelherten) mogelijk te maken.

Deze doorgangen zijn op één van de bij het plan behorende kaartjes met pijlen aangegeven.

B. Infrastructuur en recreatie

In het zoneringsvoorstel wordt de wens geuit differentiatie aan te brengen in toegang en gebruik tussen het intensief gebruikte noord-oostelijk deel van het Park (boswachterij Hoenderloo waarin de meeste voorzieningen zijn gelegen) en het rustiger zuidelijk deel van het Park (wildbaan en Kemperberg).

De gedachte hierbij is dat deze differentiatie moet leiden tot verbetering zoals voorzien in het Nationaal Landschap Veluwe. Daarin past volgens het plan het bevorderen van activiteiten in het noorden van het Park en het vergroten van rust en stilte (natuurfunctie) voor de extensieve recreatie in het zuiden, gecombineerd met enige voorzieningen.

Deze gedachten leiden in het zoneringsplan tot de volgende voorstellen:

- a. beperking van het gemotoriseerd verkeer in het zuidelijk deel van het Park en vergroting van de rust door beëindiging van het doorgaande verkeer op de wildbaanweg. De ingang Schaarsbergen geeft dan nog wel toegang tot het zuidelijk deel van het Park, b.v. tot en met het bosje van Staf, maar niet meer tot het Museum;
- b. het invoeren van een verlaagd tarief voor fietsers en wandelaars die alleen het zuidelijk deel van het Park willen bezoeken en verondersteld worden alleen voor de natuur te komen;
- c. het maken van enkele ingangen in de wildbaan (bij Oud Reemst en b.v. bij Hoog Baarlo) aansluitend op dan te maken oost-west fietsverbindingen, die nu niet mogelijk zijn.

II. Beoordeling van deze hoofdlijnen

A. Fauna

Gedeeltelijke opheffing of verlaging van de buitenrasters zal op den duur uitwisseling van grofwild tot gevolg hebben. Dit betekent dat de thans gesloten wildbaan van het Park tot de vrije wildbaan zou gaan behoren.

De Stichting zou in die situatie niet meer het tot

duisver in feite door haar gevoerde eigen beleid met betrekking tot de wildstand en het wildbeheer kunnen continuëren, met alle gevolgen van dien.

Bij verlaging van een gedeelte van de rasters in de wildbaan mag worden verwacht dat het roodwild zal kunnen uitwisselen naar aangrenzende gebieden. Ook het gebruik van het totale gebied door het roodwild zal hierdoor veranderen. In het Park leeft een iets ander (zwaarder) type edelhert dan elders op de Zuid-Veluwe. Dit houdt verband met de vroegere wild-import van de Kröllers, meer dan 60 jaar geleden.

Wanneer een deel van de rasters in de wildbaan wordt verwijderd zal in principe alle grofwild kunnen uitwisselen, edelherten maar ook moeflons en wilde zwijnen. Bij verlaging van de rasters zullen de wilde varkens niet kunnen uitwisselen. De Provincie stelt in het zoneringsvoorstel dat bij verlaging van rasters alleen de edelherten zullen kunnen uitwisselen, maar dat de moeflons hiertoe niet in staat zijn. Dit laatste moet worden betwijfeld, moeflons zijn in staat over vrij hoge barrières te springen. Ook is het onzeker of de moeflons zich in de vrije wildbaan zullen kunnen handhaven en zo ja, of ze dan nog in het Park zullen verblijven.

Opheffing c.q. verlaging van de buitenrasters vergroot het totale leefgebied van het edelhert niet, evenmin de kwaliteit. Alleen de uitwisseling van edelherten wordt mogelijk. Ook hier geldt dat de veronderstelde voordelen voor een groter gebied tot nadelen voor een kleinere eenheid kunnen leiden.

Onze buitenrasters zijn bouwwerken in de zin van het Bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente (Ede) voor het plaatsen is een bouwvergunning nodig. Bedacht moet worden dat het afbreken c.q. verlagen van een raster niet zonder meer weer ongedaan kan worden gemaakt en dit in tweeërlei opzicht.

In de eerste plaats is daarvoor een bouwvergunning nodig en bestaat er geen zekerheid dat deze ook zal kunnen worden verkregen. In de tweede plaats kan de Stichting niet zonder meer een deel van de dan vrije wildbaan afsluiten, waardoor weer een eigen gesloten wildbaan ontstaat (huidige situatie) en waardoor men zich in wettelijke zin wild toeëigent.

Indien onze wildbaan aan de vrije wildbaan wordt toegevoegd, is het nauwelijks te verwachten dat de overheid zal meewerken dit weer ongedaan te maken. Het lijkt een onherroepelijk besluit.

Een belangrijk punt zijn voorts de wildobservaties. Openstelling van de rasters zal gevolgen hebben voor de mogelijkheden wild te zien. Onze wildobservaties zijn uiteraard afgestemd op de situatie van een gesloten wildbaan. Bedacht dient te worden dat onze observaties thans tot de kwalitatief beste op de Veluwe behoren en dat wildobservatie voor de bezoekers van uitermate groot belang is. Verlaging van de wildstand en verandering van het gedrag van het wild in een vrije wildbaan zal ongetwijfeld van invloed zijn op het functioneren van onze wildobservaties. Het zien van wild zal vrijwel zeker moeilijker worden omdat dan een situatie zal ontstaan vergelijkbaar met de rest van de Veluwe, waar de doorsnee recreant normaliter nauwelijks of geen roodwild ziet.

Het is voorts zeer de vraag of bij uitwisseling

van wild de verkeersveiligheid op de wegen waar het wild zou oversteken kan worden gewaarborgd zonder uitermate kostbare voorzieningen. Het is tenslotte niet ondenkbaar dat zich in de sfeer van kosten en opbrengsten wijzigingen zullen voordoen, indien het gesloten karakter van onze wildbaan wordt opgeheven.

B. Infrastructuur en recreatie

De huidige interne zonering in het Park van een druk centrumgebied naar stille gebieden is in grote lijnen reeds in overeenstemming met de gedachten over zonering vervat in het zoneringsplan zuid-west. In dit plan wenst de Provincie echter extra voorzieningen te treffen in het rustige zuidelijke deel van het Park.

Het eventueel beëindigen van het doorgaand verkeer op de wildbaanweg als een van de huidige drie toegangswegen tot het centrum van het Park kan nader bestudeerd worden. Blijkens de recent gehouden enquête onder het publiek staat de belevingswaarde van het landschap hoog ge-

Foto: F.F. Hazelhoff

noteerd. De akte van erfpacht met de Staat verplicht de Stichting tot het in goede staat houden van deze weg. Afsluiten is derhalve niet zonder meer mogelijk.

Op zich is beperking van autoverkeer geen slechte gedachte (openbaar vervoer en invaliden zijn daarvan uitgezonderd) maar ook hier zullen de voor- en nadelen grondig moeten worden afgewogen ten aanzien van de presentatie van het Park als één geheel. Het is in ieder geval een maatregel die tussen het noord-oostelijke gedeelte van het Park en het zuidelijk gedeelte weer ongedaan kan worden gemaakt.

Bedacht dient te worden dat de werkelijke verstoring van de rust in het Park afkomstig is van het schietkamp Harskamp, de vliegbasis Deelen en het snelle verkeer op de wegen die het Park begrenzen. Deze verstoringen blijven in het zoneringsplan buiten beschouwing.

Het niet meer dan 50 km per uur rijdende autoverkeer in het Park is een fractie van het verkeer buiten het Park en geeft een aanzienlijk geringe-

re, vrijwel verwaarloosbare lawaai-belasting.

Het maken van verschil in entreprijzen tussen het noordelijk- en zuidelijk deel van het Park lijkt geen goede gedachte, nog afgezien van praktische moeilijkheden en de nodige controle en kosten. Het Park zou hierdoor in praktische zin worden opgesplitst in twee gedeelten. Op grond van onderzoek naar de recreatieve belevingswaarde van natuurgebieden mag worden aangenomen dat de waardering voor elk van de dan bestaande delen aanzienlijk meer zal dalen dan wellicht op grond van een ogenschijnlijk simpele maatregel zou worden verondersteld. Dit komt voort uit de constatering dat de schaal van een gebied voor de bezoeker een belangrijke rol speelt. Ook de presentatie van natuur en cultuur als een verwevenheid zou hierdoor worden aangetast.

Het maken van één of meer extra ingangen voor fietsers en wandelaars kan nader worden bestudeerd. Wel zullen zich hier naar verwachting problemen voordoen.

Vrienden van het Kröller-Müller Museum

Enkele leden van de 'Dennenscheerders' zijn op dinsdagochtend bezig het Museum te helpen een stukje bos schoon te maken van opslag.

Gaarne hadden wij hierbij nog wat hulp uit uw kring!

We werken van 9-12 uur. Materiaal, een spade, is voorhanden. Wel werkhandschoenen en kof-

fie meebrengen. Gewenst stevig schoeisel of laarzen.

Gaarne melden vòòr De Pampel tussen 8.45 en 9 uur.

Verdere inlichtingen bij Adrie van Wijck, Kalmoesstr. 16, 7322 NT Apeldoorn. Tel. 055 - 662088.

1948-1988

Jubileumprogramma 1988

Een volijverige commissie is bezig geweest met de uitwerking van plannen voor enkele gezellige bijeenkomsten. Ook de andere Hoge Veluwe dagen hebben een bijzonder tintje gekregen. U zult zien dat er een gevarieerd programma ontstaan is:

Het totale programma van Hoge Veluwe dagen ziet er als volgt uit:

Zaterdag 20 februari

Winter Hoge Veluwedag. Vertoning van 40 tot 70 jaar oude opnamen uit de lantaarnplaten collectie van dhr. A.B. Wigman.

Zaterdag 7 mei

Jubileum-ledenvergadering/Voorjaars Hoge Veluwedag. Na de vergadering de volgende sprekers: Dr. R.W.D. Oxenaar, Dhr. J.R.J. Planta en Ir. C.J. Stefels. Speciale picnic bij de Pampel!

Wandelingen onder leiding van gidsen en fietstochten aan de hand van een routekaartje.

Afscheidsdrankje bij de Pampel!

Zaterdag 25 juni

Jubileum zomer Hoge Veluwedag.

Een feestelijke anders dan anders Hoge Veluwedag vol met verrassingen.

Zaterdag 10 september

Zomer Hoge Veluwedag.

Een museumdag over de inrichting van het beeldenbos.

Zaterdag 29 oktober

Jubileum herfst Hoge Veluwedag.

Op deze dag een lezing over oude woonplaatsen op de Hoge Veluwe door dhr. J. Soer.

Bovendien zal op deze dag een cadeau van de Vrienden aan het Park worden aangeboden.

Nadere gegevens vindt u elders in deze Schouw en in de volgende nummers van de Schouw.

Vogeltrek-excursie

De vogeltrek-excursie werd dit jaar gehouden op zaterdag, 17 oktober 1987. De verzamelplaats was de parkeerplaats bij restaurant Rijzenburg. De opkomst was goed: ongeveer 50 mensen. We werden ingedeeld in drie groepen, onze groep stond onder leiding van de heer C.F. van de Bund en ons excursieterrein was Oud Reemst, waar wij dan ook met auto's naar toe reden. Het weer was ons goed gezind, weinig bewolkt, vrij zonnig, zwakke wind en ongeveer 16 graden°C. De wandeling werd gestart bij het hek van het omrasterde gedeelte. Zodra wij binnen het hek kwamen zag je iedereen speuren naar trekkende vogels, maar er was nog niet veel te beleven. Toen ontdekten we de eerste fouragerende vogels op de pas ingezaaide akker. Graspiepers en veldleeuwerikken werden het eerst waargenomen. Doorlopend bereikten wij het verzonken terreingedeelte, omzoomt door meidoorns en eiken;

daar werden diverse vogelsoorten waargenomen, zoals ringmus, pimpelmees, koolmees, groenling, vink, geelgors en roodborst.

We verlieten daarop het omrasterde gedeelte weer en belandden aan de zuidzijde daarvan, waar we weer andere vogels ontdekten; deze keer boomkruiper, boomklever, zwarte mees en twee buizerds.

We wilden nu toch eindelijk wel trekkende vogels zien. Ja hoor, daar kwamen ze aan, alsof ze onze gedachten konden lezen. Diverse groepen graspiepers en veldleeuwerikken, niet tientallen, nee, honderden; een mooi gezicht, allemaal naar het zuid-westen. Verder zagen we: enkele groepen houtduiven, vinken een kleine groep geelgorsen, 2 groepen Kievieten. We zagen tussendoor nog 2 vlaamse gaaien, 2 holenduiven, 1 grote bonte specht, 2 zwarte kraaien. En daar kwamen de moedige trekkers weer aan: sijsjes, ongeveer 30 in getal en een flinke groep kneutjes.

Een klein intermezzo: plotseling zei één van

Foto: A.B. Wigman.

ons: stil, kijk daar eens midden op het oud reemster veld en ja, hoor, iedereen zag ze: een kudde van ongeveer 80 moeflons. Toch even leuk meegepakt. Wat ook leuk was; we zagen eveneens in zuid-westelijke richting 2 atalanta's trekken.

We verlieten het oud reemsterveld ongeveer aan het eind van de Reemsterweg en staken deze over gaande naar het oud reemster zand aan de westzijde met begroeiing van loofhout en jonge grove den. De waarnemingen daar waren: 3 witte kwikstaarten, ongeveer 10 rietgorsen, 1 kuif-

mees en 1 groenling. Daar we nog tijd over hadden vertrokken we naar het Braamsveldje en de Deelense Start, waar we de volgende vogels noteerden: 1 zwarte specht, 1 zanglijster, 1 grote lijster, een kleine bont specht en een goudhaantje. Al met al hebben we tijdens deze excursie 32 vogelsoorten waargenomen. Tijdens de wandeling heeft de heer v.d. Bunt ons nog veel interessants verteld.

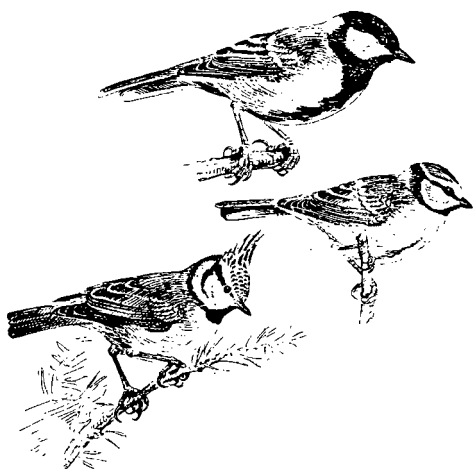
Volgens ons een bijzonder geslaagde excursie.

Fred Ohmstede.

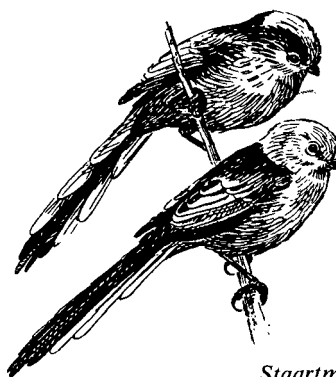
De Hoge Veluwe het jaar door

Waarschijnlijk is het op het moment dat u deze Schouw in de bus krijgt niet bepaald warm buiten, maar laat u daar niet door weerhouden er op uit te trekken. Laat ons dus een warme jas aantrekken een paar stevige schoenen aandoen en vooral onze das en muts niet vergeten.

Het maakt niet zo erg veel uit waar we gaan wandelen, ook in de winter is het overal mooi en vooral lekker rustig.

Koolmees, pimpelmees en kuifmees

Staatmezen

We willen u op een aantal dingen wijzen waar u vooral eens op moet letten tijdens die winterse wandelingen. Omdat het niet zo warm is ben je niet zo gauw geneigd om ergens lang bij stil te blijven staan. We hopen dat u, na dit verhaal thuis in uw warme stoel gelezen te hebben, op deze manier zo gericht kunt zoeken zodat u ook op zo'n winterse tocht genoeg kunt vinden om even van te genieten.

Eén van de eerste dingen die ons opvallen zijn groepjes van boom tot boom trekkende vogels. Het blijken groepjes mezen te zijn, die bestaan uit o.a. koolmezen met hun mooie zwarte stropdas voor, pimpelmezen met hun mooie blauwe kopjes, staartmezen, herkenbaar als ronde bolletjes met een lange staart, zwarte mezen met zwarte pet en witte nekvlek en vaak ook kuifmezen met hun ondeugend opwippende kuifjes, die op die manier gezamenlijk rondtrekken. Vooral

de staartmezen, die wit met zwart lijken maar waar ook nog een prachtige kleur bruinroze in zit, vind ik altijd weer vreselijk mooi. In het voorjaar en de zomer verdedigen de mannetjesmezen hun eigen territorium en tolereren ze geen enkel mannetje in hun nabijheid. In de winter zoeken ze juist elkaars gezelschap. Zo tussen de kale takken biedt zo'n groep van zowel mannetjes als vrouwtjes, namelijk een redelijke bescherming tegen roofvogels, maar ook katten, terwijl er zoveel mogelijk tijd overblijft om het toch schaarsere voedsel bijeen te scharrelen. In zo'n groep zijn er vele ogen die de omgeving in de gaten houden en ook vele bekjes om alarm te slaan als er gevaar dreigt. Bovendien is het voor een roofvogel in een kriskras door elkaar vliegende groep moeilijker om er een prooi uit te plukken. Ook 's nachts zoeken de mezen elkaars gezelschap. Door gezamenlijk een nestholte te vullen of dicht tegen elkaar angedrukt op een tak te zitten verliezen ze minder warmte. De dagen zijn kort (bijv. op nieuwjaarsdag is de zon nog geen 8 uur boven de horizon) en de nachten dus lang. Dat betekent dat de vogels in die 8 uur voldoende voedsel moeten verzamelen om de koude nacht door te komen en ze sparen dus wat op hun energie doordat ze dicht tegen elkaar het totale afkoelende buitenoppervlak verkleinen. Ondanks het feit dat mezen in de winter in gezamenlijke groepjes rondtrekken is bij een onderzoek naar het gedrag van koolmezen, gedaan door het Instituut voor Oecologisch onderzoek te Heteren, gebleken dat het ook voor het wintervoedsel van belang is om een goed broedterritorium te hebben. Het blijkt namelijk dat in zo'n groep de territorium bezittende mees binnen zijn eigen territorium zo'n beetje de baas is. Hij weet de lekkerste hapjes te bemachtigen en bezet ook het beste slaapplekje. U kunt daar zelf leuke waarnemingen van doen als u een voedertafel bezit, goed oplet en de verschillende individuen goed uit elkaar weet te houden. Bij die waarnemingen constateerden de onderzoekers nog een opmerkelijk feit, maar daarvoor willen we u eerst iets vertellen over de voedingsgewoontes van mezen. Mezen, maar overigens ook de meeste vinkachtigen, zijn 's zomers insecteneters en 's winters zaadeters. Insecten zijn eiwitrijk en makkelijk

verteerbaar en in de tijd dat de jongen grootgebracht worden ook in ruime overmaat aanwezig.

In de winter wordt dat anders; er zijn dan nog wel wat insecten maar er is toch minder te vinden dan 's zomers. Vogels kunnen dat voedselprobleem op verschillende manieren oplossen. De pure insecteneters zullen voor het merendeel wegtrekken naar gebieden die wel voldoende voedsel opleveren. Een andere mogelijkheid is om op voedseltype over te schakelen dat wel in voldoende mate aanwezig is zoals zaden. Omdat zaden niet zo gemakkelijk verteerbaar zijn als insecten vraagt dit toch wel een aanpassing van de maag van die vogels en wonderlijk genoeg zijn de mezen daartoe in staat. De geslachtsorganen krimpen volledig in en de maag wordt groter en omgeven door een stevige spier. Door regelmatig gruis op te pikken hebben zij zo hun eigen granenmolen gemaakt om de zaden fijn en dus verteerbaar te maken. De meeste diersoorten doen in dit soort gevallen daarbij ook nog aan een zekere risicospreiding. Een deel van de vogels blijft in zijn broedgebied en heeft daardoor het voordeel zijn territorium te kunnen behouden, mits de winters niet al te streng worden. Een ander deel trekt weg maar heeft dan het voordeel zijn territorium te kunnen behouden, mits de winters niet al te streng worden.

Een ander deel trekt weg maar heeft dan het voordeel om ook een strenge winter te kunnen overleven. In de winter hebben we dan ook bezoek van bijv. Russische koolmezen.

Na deze inleiding komen we terug op die opvallende waarneming waar we iets over wilden vertellen. De afgelopen winters ontdekte men dat wij d.m.v. onze voedertafels een grote invloed hebben op de overlevingskans van koolmezen. In strenge winters, zoals in de laatste twee jaren, zouden de thuisblijvende koolmezen de winter niet overleefd hebben. Door zich uit de bossen naar bewoonde gebieden met voedertafels te verplaatsen weten de koolmezen deze strenge winters te overleven. Op deze wijze blijft de groep blijvers toch in de meerderheid. Zouden we dus niet voeren dan trokken er meer koolmezen weg om te overwinteren.

De mezen zijn zeer dankbaar voor zaden in de winter maar u bewijst ze geen dienst door in het

voorjaar door te blijven voeren met zaad. De vogels hebben dan behoefte aan eiwitrijk voedsel om de ontwikkeling van hun geslachtsorganen te bewerkstelligen. Wilt u toch vogels op uw voedertafel lokken gebruik dan insectenvoer dat ook wel in de meeste dierenwinkels verkocht wordt.

Sterven er door een strenge winter meer blijvers dan 'normaal' dan wordt dat vaak in het eerstkomende voorjaar wel weer gecorrigeerd door een groter aantal nakomelingen (minder voedselconcurrenten) wat natuurlijk weer afhankelijk is van het aantal insecten in dat voorjaar. Dat mezen zeer handig zijn in het verzamelen van insecten en aanverwanten blijkt wel uit een waarneming die wij in februari deden. De eiken waren het voorgaande jaar behoorlijk rijkelijk bezocht door galvormende insecten. Door toedoen van groeistoffen door dit soort insecten worden de bladcellen dusdanig in de war gebracht dat ze een enorme stevige en voor de insectenlarve voedselrijke, beschermende behuizing vormen.

Door de bomen wordt er continue veel voedsel geleverd met een hoger gehalte aan vet en eiwit dan bij de andere groene delen van de boom, maar door de hoge concentratie aan looistoffen zijn gallen voor vogels niet geschikt als voedsel. Zo te zien dus een stevig huis voor de insectenlarve. Maar mezen zijn vindingrijk. Juist in jaren met zeer veel gallen loont het de moeite om die gallen open te hakken en de larven op te peuzelen. We vonden dan ook onder een eik masaal op deze wijze opgeghakte galappeltjes.

Een vogeltje dat het in strenge winters veel moeilijker heeft is het winterkoninkje ondanks het feit dat zijn naam doet vermoeden dat hij de koning van de winter is. Dit kleine bruine vogeltje blijft namelijk de hele winter afhankelijk van dierlijk voedsel.

Activiteit van insecten en dergelijke kleine beestjes is meestal tijdens de winter niet waar te nemen. De wijze van overwinteren bij deze diergroepen verschilt nogal. Sprinkhanen bijvoorbeeld overwinteren niet als volwassen beest maar leggen voor de winter eieren. Ook veel vlinders kiezen voor deze weg, maar er zijn meer mogelijkheden. Het is u vast wel opgevallen dat de citroenvlinders als één van de eersten in het

vroege voorjaar te zien zijn. Dat lukt ze doordat ze overwinteren als vlinder, verstopt onder boomstronken e.d. De eerste rupsjes die u in het voorjaar ziet zijn de rupsen van de spinners en dat komt omdat zij als rups overwinteren en dus niet als eitje of pop. Als ze stijf bevroren zijn zijn ze bros en breekbaar maar toch overleven ze deze beproeving wonderwel! Veel vlinders overwinteren in popstadium waardoor ze een extra bescherming hebben. Zowel eieren, rupsen en poppen als volwassen insecten bevinden zich op beschutte plekjes, bijv. tussen de schors van bomen of in de humuslaag, waar, door de continue afbraakprocessen, de temperatuur altijd wat hoger is. Bovendien is er meestal nog een tweede aanpassing gemaakt. Water bevriest makkelijk en door kristalvorming beschadigt het vrij gemakkelijk de celwanden. Daarom is bij de meeste eieren, poppen en rupsen het watergehalte in de winter laag en het vetgehalte hoog (antivries).

Zolang niet alles met een dikke ijszellaag afgedekt is lukt het het winterkoninkje dan ook nog wel om al scharrelend tussen blad en zoekend in spleten en onder stronken zijn eiwitrijke kostje bij elkaar te verzamelen. Maar de afgelopen strenge winters hebben veel slachtoffers gemaakt.

Voor veel insecten is de overwintering als ei of larve een veilige weg. Er bestaan een aantal individuele uitzonderingen waarvan we ook de mestkever nog willen noemen. Of het u opgevallen is

Driehoorsmestkever

weten we natuurlijk niet maar ons viel het volgende op. De driehoornmestkever zie je voornamelijk in het voorjaar. Meestal vindt je dan alleen de dode of bijna dode kevers. In het vroege voorjaar zijn dan al de eieren afgezet. De ont-

wikkeling van larvestadium tot imago duurt daarna tot ongeveer september/oktober zodat je dan weer in principe de volwassen kevers kunt zien maar ze leven dan voornamelijk erg verborgen en ook zij weten, dankzij een soort antivries in hun lichaam, de winter als volwassen insect te doorstaan.

Verbazingwekkend is altijd weer het fenomeen van de trek van sommige soorten vlinders. Enkele van onze mooiste dagvlinders zijn trekvlinders, migranten, zoals de gele luzerne vlinder, de atalanta en de distelvlinder. Zij horen allemaal thuis in Zuid-Europa of Noord-Afrika en trekken elk jaar naar het noorden, soms zelfs tot in Finland en IJsland en zelfs tegen de wind in met een constante snelheid van 10 tot 15 kilometer per uur! In tegenstelling wat er over deze trek in sommige boeken staat geschreven vindt er niet of nauwelijks een trek terug plaats hoewel sommige soorten een tweede generatie voortbrengen, waarvan men in de nazomer exemplaren zuidwaarts heeft zien vliegen. Dit houdt in dat alle exemplaren die in noordelijke streken terecht komen evenals hun nakomelingen verloren gaan. Deze trek lijkt derhalve een volkomen doelloze verkwisting. Over deze trek bestaan een aantal theorieën: Omdat de trekvlindersoorten veelal ongelooflijk talrijk in hun land van oorsprong zijn zou de bevolkingsdichtheid der rupsen een oorzaak kunnen zijn, evenals bij trek-sprinkhanen. Volgens een andere theorie zou gebrek aan bloemen en dus aan nectar een aanleiding tot trek zijn. Uit de bloemen verkrijgen de vlinders vitamine E dat onontbeerlijk is voor de rijping van de voortplantingsorganen. Vlinders vertonen een grote trekneiging voor de rijping der geslachtsklieren en als deze verkommeren is er een grote kans dat die individuen gaan trekken. Het is dus mogelijk dat zulke trekbewegingen overbevolking voorkomt en de soort een mogelijkheid geeft zich in nieuwe gebieden te vestigen waardoor de soort behouden blijft (risicospreiding) en misschien door aanpassing aan klimaat in de loop van de evolutie trek voor sommige soorten een gegeven moment niet meer noodzakelijk en dus overbodig maakt.

Deze trek is geheel verschillend met de lange afstandstrek van vogels waarbij alle individuen van een soort naar het zuiden vertrekken en in

principe ook allemaal in het voorjaar terugkomen (mits zij aan de plezierjagers in Italië en op Malta kunnen ontsnappen).

Verder is er een groep van insecten, en wel de sociaal levende dieren als mieren en bijen, waar de structuur zo ingewikkeld is dat het de moeite loont om wat energie te steken in het overwinteren als volwassen (en dus in de structuur opgevoed) insect.

Als de temperatuur in een mierennest zo laag wordt dat de cocons met larven (vaak onterecht mierenieren genoemd) niet meer uitkomen bereiden de mieren zich voor op de winter. De eieren en cocons worden opgegeten en dienen zo als extra eiwithapje. De ingangen van het nest worden afgedekt. Iedere mier is goed voorzien van voedsel en dankzij het systeem van voedsel doorgifte, elke mier heeft een tweede maag de zogenaamde gemeenschapsmaag waaruit hij bij elk contact met een andere mier voedsel uitwisseld, is elke mier even dik; zelfs de alleen diep in het nest verblijvende werkers zijn op die manier goed voorzien van voedsel. De mieren vormen een wriemelende bol om de koningin er voor zorgend dat er een 'ventilatie koker' open blijft zodat de zuurstof voorziening verzorgd is. Ze wisselen voortdurend van plaats zodat een constante temperatuur en vochtigheid gehandhaafd blijft. Regelmatig controleren er weer andere mieren de afdichting van de ingangen. Voelen ze daarbij dat de zon zoveel kracht heeft dat de temperatuur wat gaat stijgen dan zullen zij zich in de zon gaan warmen. Op een zonnige dag zonder wind en bij een beschut gelegen nest zie je dan langzaam steeds meer mieren naar buiten komen, zich opwarmen en die warmte weer naar binnen brengen. Voedsel zoeken doen ze dan niet. Alle activiteit is gericht op het op peil houden van de temperatuur in het nest en het verrichten van kleine reparaties. Toch is die goede afdichting van het nest niet afdoende om 'miereneters' buiten te houden. De groene specht voedt zich met mieren en mierenpoppen en ook met andere insecten en soms bessen, zelden zaden. In de winter is het voor de groene specht een koud kunstje om een mierennest te plunderen. We vinden ze dan ook regelmatig: mierennesten met grote gaten. Eén van de leden van ons groepje vond op een dag weer eens zo'n

nest met gaten en zag tot zijn verbazing, op het moment dat hij zich over het nest boog, er de groene specht uitvliegen, helaas te snel om er een foto van te kunnen maken. Ooit verwacht dat een specht zich zo diep in een mierenest weet in te werken? Wat minder gespecialiseerd op mieren maar toch een regelmatige miereneter is de zwarte specht.

Doordat de bladeren van de bomen zijn zien we niet alleen de vogels beter, maar zo hier en daar valt ons iets op waarvan we soms in eerste instantie zouden kunnen denken dat het een roofvogelnest is. Bij nadere inspectie blijkt het een uitgroeisels van de boom zelf te zijn. In vroeger tijden wist men hier al helemaal geen verklaring voor te geven, althans wetenschappelijk gezien. Men noemde het heksenbezems met uiteenlopende verklaringen. De een wist te vertellen dat er op die plek een heks een noodlanding had gemaakt en haar bezem op die plek achtergelaten zou hebben. Een ander had er weer een andere verklaring voor: de heksenbezem was in de boom geslingerd nadat de heks van haar vliegreis was teruggekeerd en zou dus in de buurt moeten wonen. En een derde wist weer zeker, dat de heksenbezems in de boom groeien. Daar zorgt de duivel dan voor, zodat de heks er voor haar vluchten gebruik van kan maken. Een soort kwekerij van vervoermiddelen dus.

Tegenwoordig weten we iets meer van het ontstaan. Er zijn verschillende soorten schimmels die in staat zijn groeistoffen te produceren waardoor de normaal slapende knoppen tot takjes uitgroeien, die dan kriskras door elkaar groeien. Bovendien weet de schimmel het groeischema van de cellen te wijzigen waardoor sterk verkorte scheuten ontstaan en alle knoppen vervroegd uitlopen. De aangetaste takken produceren ook kleinere blaadjes die veel vroeger afvallen. Inwendig consumeert de schimmel een deel van de overgeproduceerde stoffen. Al na een paar jaar sterven de geïnfecteerde takken en blijft alleen het takkenskelet zichtbaar. Deze heksenbezems komen zowel bij naaldbomen als bij loofbomen voor. Als u uw wandeling even wilt onderbreken om wat op te warmen bij een lekker kopje koffie in 'De Koperen Kop' kunt u, uit het raam kijkend richting parkeerplaats, een zeer groot exemplaar zien in een berk. In berken is overi-

gens vaak veel meer dan één heksenbezem tegelijk te vinden.

Als we dan toch achter een kopje koffie zitten willen we u nog een verhaal vertellen over vinken.

Vinken zijn eigenlijk uitgesproken zaadeters, alleen in de tijd dat ze hun jongen grootbrengen schakelen ze ook voor een groot deel over op eiwitrijk insectenvoer. Als zaadeters kunnen ze dus prima in ons klimaat overwinteren. In Nederland zitten 's winters dan ook vinken van verschillende herkomst. De wetenschappelijke soortnaam van de vink is *Fringilla coelebs*, een naam die hem door de Zweedse natuuronderzoeker Linnaeus gegeven werd. Coelebs betekent 'ongetrouwd', een vreemde naam en je zou haast denken dat hij de vinken niet voldoende nauwkeurig heeft bestudeerd. Niets is minder waar, Linnaeus was een oplettend man en constateerde dat in Zweden in de winter voornamelijk mannetjesvinken aanwezig waren. Door modern ringonderzoek is vast komen te staan dat de wijfjes van de Duitse en Scandinavische broedpopulaties verder wegtrekken dan de mannetjes, waardoor 's winters in Scandinavië, Engeland en bijvoorbeeld ook ons land meer mannetjes voorkomen. In Ierland ontmoet je echter in die tijd meer wijfjes dan mannetjes evenals in de meer zuidelijke landen van Europa. Ze vertonen dus een verschillend trekgedrag en de mannetjes blijven dus in Zweden 'ongetrouwd' achter, een grapje van Linnaeus.

Ondanks het feit dat Linnaeus een scherp waarnemer was waren er bepaalde oude verhalen die ook door hem als waar werden aanvaard maar waar wij ons toch zeer over kunnen verbazen dat dit soort verhalen ooit geloofd werden. De natuurfilosoof Aristoteles (384-322 v.Chr.), die vnl. bekend is om zijn filosofische werken is voor zover bekend de eerste geweest die pogingen gedaan heeft om de vogeltrek te doorgronden en heeft in zijn *Historia animalium*, een fantastisch boek over natuurlijke historie, zijn opvattingen omtrent de trek ten beste gegeven. Hij weet te vertellen dat sommige schepsels de winter ter plekke doorbrengen, terwijl andere na de najaarsevening naar het zuiden trekken om de kou te ontlopen. Verder beseftte hij dat sommige dieren slechts plaatselijk trekken terwijl

anders, zoals de kraanvogel, 'praktisch gesproken van het einde der wereld komen' en noemt plaatsen en jaargetijden van vele andere diersoorten en schrijft o.a. ook dat alle dieren op hun trektocht vetter zijn dan normaal. Een zeer scherp waarnemer, hetgeen niet wil zeggen dat Aristoteles het met zijn waarnemingen en vnl. verklaringen altijd bij het rechte eind had. Hij geldt als de eerste autoriteit die beweerde dat bepaalde vogels het koude jaargetijde in winterslaap door kunnen brengen.

In 1555 wordt door de Zweedse aartsbisschop Olaus Magnus van Uppsala gezworen dat zwaluwen de winter onder water doorbrengen. Volgens hem lieten de vogels zich tot een bal opgevoerd in het water vallen en brachten ze zo de winter door. Ook Linnaeus onderschreef deze winterslaaptheorie nog. Ondanks zijn onwaarschijnlijkheid heeft dit verhaal een grond van waarheid. Als er plotseling koud weer invalt kruipen zwaluwen dicht opeen om hun lichaamswarmte vast te houden. Zo'n groepje zou je een 'bal' kunnen noemen. Verder kunnen zwaluwen bij het drinken tijdens hun scheervluchten over het water soms zo plonzen dat het lijkt alsof ze duiken. Dit verhaal en bovendien nog een aantal opmerkelijke verhalen kunt u vinden in het boek 'De Grote Trek'.

Op een wandeling in de naaldbossen zouden we ook nog een verrassende andere vinkachtige vogel tegen kunnen komen. Zijn aanwezigheid wordt verraden door sparrekegels waarvan de schubben in tweeën geknipt zijn. Deze vogel heeft zich (bijna) volledig gespecialiseerd in het eten van coniferenzaden. Om deze zaden te kunnen bemachtigen is zijn bek aangepast en een zeer behendig werkzaam kraakapparaat geworden. Na het openen van de kegels kan hij met zijn lange kleverige tong de zaden verorberen. Het is eigenlijk een beetje een on-Hollandse vogel; hij lijkt wel wat op een klein papegaaitje, ook door de manier van klauteren en op de kop hangen. Het mannetje is opvallend steenrood gekleurd, het vrouwtje groen-olijf kleurig en door zijn typisch gekruiste snavel heeft hij de naam kruisbek gekregen; de punten van onderen en bovensnavel kruisen elkaar.

Vóór 1976 kwamen de kruisbekken uitsluitend voor tussen juli en oktober als invasievogel. De

Kruisbek

grote overmaat aan vogels in hun thuisgebieden veroorzaakt in sommige jaren een voedselgebrek zodat de vogels nieuwe voedselgebieden gaan opzoeken. Tijdens dat soort tochten zijn er een aantal vogels geweest die ontdekten dat ze, o.a. in de Veluwe bossen, voldoende voedsel konden verzamelen om ook een nest met jongen groot te brengen. Hun broedgedrag is net als hun typisch gevormde snavel aangepast aan hun hoofdvoedsel nl. de zaden van fijnspaar, lariks, Sitkaspar en bergden die een hoge voedingswaarde hebben, ze bevatten ruim vijfendertig procent vet, en u weet misschien allemaal wel dat die nu net in de koudste maanden van het jaar rijpen (december tot maart). Maar had u er aan gedacht dat de kruisbek zo vermetel zou zijn om juist in de maanden januari en februari zijn nest te gaan bouwen en eieren te leggen? Het nest wordt wel in zoverre aangepast dat het zeer dicht geweven en dus goed geïsoleerd is. Bovendien kiezen de kruisbekken in onze streken altijd een beschut plekje onder een dichte overhangende tak. In koudere streken, ze broeden in noordelijke streken tot de boomgrens, bouwen ze zelfs een dak boven hun nestje. Hoewel de voorkeur van de kruisbekken dus sterk uitgaat naar de zaden van naaldbomen, moeten bij een tekort hieraan ook de zaden van beuk, haagbeuk en els eraan geloven. Zelfs knoppen worden dan gegeten. En ook insecten, vooral bladluizen en de gallen van de sparregalluis. Het aantal broedgevallen is de laatste jaren zo toegenomen dat het zeker tot de mogelijkheden behoort dat u deze minipapegaai in de sparrebossen tegenkomt, in 1980 bijvoorbeeld hebben er, alleen al op de Veluwe, naar schatting ca. vierhonderd-twintig

paartjes gebroed! Het zijn geen eenlingen, ze gaan altijd in groepjes aan de slag en zijn zeker niet schuw zodat ze soms vlak boven je hoofd in de boom blijven zitten terwijl er een regen van zaadvleugeltjes naar beneden komt.

Als laatste willen we samen met u toch nog even bekijken wat er in deze tijd van het jaar nog aan paddestoelen te vinden is; u had dat van ons waarschijnlijk ook niet anders verwacht, niet waar?

Zeker, ook aan paddestoelen is er in de winter nog best wat te beleven, natuurlijk heel sterk afhankelijk van het weer op het moment, d.w.z. zolang het 's nachts niet hard vriest en overdag even wat zachter blijft. Dan zijn er altijd een paar paddestoelsoorten die juist in deze tijd nog voorkomen.

Natuurlijk zijn er nog de elfenbankjes met hun fraaie zonering van geel tot groenblauw en tinten bruin die, vanwege hun stevige structuur ook nadat alle sporen verdwenen zijn, een tijd intact blijven. Het zijn echter nu éénjarige paddestoelen en de zóneringen zijn geen 'jaarringen' maar worden veroorzaakt door 'groeistoten' binnen het seizoen.

Foto: J. de Ruiter

Ook éénjarig maar juist laat in het jaar verschijnen is de winterhoutzwam (de Nederlandse en Latijnse naam *Polyporus brumalis*, *brumalis* = bij de winter horend, zeggen voldoende). Het is populair gezegd een elfenbank met een centrale steel en kan heel lang doorgaan met sporeren. Je

vindt ze op zowel dunne als dikke takken van loofhout. De soort bevat weinig water waardoor hij ook bij stevige vorst intact blijft en ook vanwege zijn structuur nog tot ver in het volgende jaar overeind kan blijven maar dan niet meer sporeert. Door de zelfde stevigheid kunnen we ook nog de, meestal wel uitgesporeerde, vruchtlichamen vinden van de platte tonderzwam (ook éénjarig!), de oranje aderzwam (op eiketakken), die na de vorst vaak grijs gekleurd is en de denemoorder, dat een overjarige soort is en houtachtig van consistentie (aan de voet van naaldbomen).

Een soort die zolangzamerhand erg bekend begint te worden, al was het alleen maar door de afgelopen Herfst Hoge Veluwedag, zowel besproken door dhr. Keizer in zijn prima lezing als gezien tijdens de excursies daarna en thema-excursie paddestoelen van vorig jaar, en die met honderden exemplaren op de Hoge Veluwe vertegenwoordigd is (vnl. op berk maar ook op diverse plaatsen op beuk o.a. langs de Prins Hendriklaan achter de camping), is de Echte tonderzwam, ook een meerjarige soort, tot wel 15 jaar en meer, hoefvormig, grijs en gezoneerd. Hij vormt elk jaar een nieuwe buisjeslaag, deze laatste buitenste rand is veel lichter dan de rest en veel zachter. De vruchtlichamen kunnen soms zeer groot worden, tot 50 cm, en zijn hard als hout. Deze soort kan zelfs in hartje winter, als er een paar dagen even wat zon schijnt, nog sporeren. Je ziet dan op de paddestoelen een heleboel witte poeder van de sporen liggen die door luchtwervelingen daar bovenop terecht komen. Twee mensen uit onze groep hebben zelfs eens in de winter, bij helder zonnig en windstil winterweer, wolken sporen uit de vruchtlichamen zien komen, een fraai gezicht was dat!

Op oude boomstammen en stammetjes vinden we vaak tot diep in de winter nog oesterzwammen en de, meestal veel kleinere, groene schelpzwam. Beide vaak op beuk, zoals op de laatste Herfst Hoge Veluwedag op dezelfde boom als de echte tonderzwam, maar in ieder geval op loofhout. De eerste grijsbruin met soms wat violet, de tweede met een olijfgroenige hoed. Beide zijn veel water bevattende soorten, zodat ze niet echt vorst bestendig zijn. Allebei paddestoelen met plaatjes en op het hout zittend met een zij-

delingse steel. De plaatjes van de oesterzwam lopen ook door op de steel, terwijl er bij de groene schelpzwam een duidelijk afgescheiden, wollig-behaarde steel aanwezig is. De latijnse naam van de groene schelpzwam is *Panellus serotinus*, serotinus betekend iets als: laat in het jaar verschijnend. Natuurlijk mogen we, als we het over winterpaddestoelen hebben, het zeer fraaie in bundels op loofhoutstronken en stobben groeiende, fluweelpootje niet vergeten te vermelden. Het is echt een plaatje en trouwens ook een plaatjeszwam. De hoedjes zijn warm oranjebruin en bij vocht slijmig, de plaatjes eerst wit later geelbruin en de pootjes bijzonder mooi bedekt met een dikke, donker zwartbruine fluweellaag. Het is een echte laatbloeier, vanaf oktober tot diep in de winter, indien deze niet te streng is en vrij algemeen. Het gekke is dat wij hem tot nu toe slechts één keer op de Hoge Veluwe hebben gezien en nog wel zeer recent op de laatste Herfst H.V.-dag excursie, maar wie weet heeft u het geluk hem deze winter ook eens te zien! Zo langzaam is dit alweer een heel verhaal geworden. We hopen dat u op uw winterse wandelingen iets herkend van datgene wat wij hier voor u bijelkaar verzameld hebben en echt, ook in de winter is de Hoge Veluwe een bezoek meer dan waard!

Elze en Jop de Ruiter.

Een sneeuwparadijs

Er is de laatste maanden veel regen gevallen en als dat in de wintermaanden, als sneeuw, zo doorgaat, dan staat ons deze winter veel moois op de Hoge Veluwe te wachten.

Net als de laatste jaren zal er dan door de directie wel weer een 'langlaufcircuit' worden uitgezet. Omdat langlaufers op zich een vredig gezicht zijn hebben wij daar vrede mee.

Maar opeens.... wat zien we daar? Horden langlaufers van links en van rechts - en jawel hoor, het raster is om het park weggehaald en (dus) is het hek van de dam.

Vele landgenoten, die zich anders in het buitenland op de sneeuwvelden belachelijk maakten, storten zich in de nieuwe mode: terug naar de natuur - terug naar het Veluwe sneeuwlandschap. En daar gaan ze - pardon - daar komen ze aan!

Jongens, dat wordt oppassen!

Geef je één langlaufvinger dan pakken ze de hele handschoen - en we zien het al, dat wordt via witte sleetjes ook witte ski's. De vrijwillige gidsen moeten ski-les nemen en naar de franse berg wordt een kabelbaan aangelegd. Als dennen-

scheerder zoek je donderdags de Pampel op. Je zoekt je suf - maar de Pampel blijkt 'Klein Davos' te heten terwijl we daar horen dat de wildkansel een springschans geworden is. En kijk daar gaat de plantenwerkgroep, onderweg naar de toegevroren Deelense plas alwaar Sjoukje Dijkstra les geeft in pirouette draaien.

Binnenkort hangt ons dan ook nog de opening van de bobsleebaan bij het bosje van Staf boven het hoofd. Op een speciaal vervaardigde slee zou voorzitter Voorhof die baan openen. Dat dacht men. Onze voorzitter blijft gelukkig principieel en weigerde, maar omdat ze nu eenmaal die slee hadden, hebben ze besloten om of de burgemeester van Nijmegen of het Tweede Kamerlid Erica Terpstra uit te nodigen. En dat allemaal op onze mooie Hoge Veluwe!

Daarom lijkt het goed dat er speciale actiegroepen gevormd worden die samen met speciaal geresseerde herten, wilde zwijnen en moeflons de ski-piste doorkruisen om daarmee het slalommen te hinderen.

Gedreven door een grote bezorgdheid hebben wij gemeend dit bijzonder serieuze artikel te moeten schrijven. We kopen een sneeuwkijs en blijven op de loer liggen.

'Stefels, brave borst, let op uw zaak' hoorden we gelukkig medestanders achter ons roepen.

'Wat heb je?' vroeg de vrouw aan de andere kant van de kachel.

'Oh - niks' zeiden we 'we dagdroomden op een nachtmerrie te zitten - maar 't bleek maar een moeflon te zijn'.

Jan W.F. Buschkens

De fijnspar

De meeste naaldbomen behoren tot de familie der Abietaceae. Ook de fijnspar (*Picea Abies*), die vanouds aan het eind van het jaar als kerstboom bijzonder in de belangstelling staat. Het is niet de enige spar, die voor dit doel wordt gebruikt, Vooral de laatste tijd zijn er ook andere sparsoorten als kerstboom te koop, die dan als regel duurder zijn. Ik denk b.v. aan de servische spar, waarvan de naalden aan de onderzijde witte strepen vertonen.

Fijnspar en Servische spar zijn de enige soorten, die in Europa inheems zijn. Daarvan is de fijnspar de meest algemeen voorkomende. Van nature groeit hij in de berggebieden van midden, noord en noordoost Europa. Elders is hij heel veel aangeplant. Een interessante bijzonderheid is, dat de fijnspar de hoogste in Europa inheemse boomsoort is. Hij kan de zestig meter halen! Er bestaan talrijke kweekvariëteiten, die als sierboom worden gebruikt. Er zijn er met hangende takken, struikvormige, liggende, bolvormige en goudkleurige. Alleen hiervan zou men al een verzameling kunnen aanleggen. Het is verbazingwekkend, te zien waartoe men door middel van kweken in staat is. Er komen variëteiten voor, die op het eerste gezicht in het geheel niet meer op de oorspronkelijke fijnspar lijken. In

mijn tuin is er jaren geleden een fijnspar sponstaan opgekomen. Hij is nu ruim drie meter hoog en ik volg zijn ontwikkeling met belangstelling. Merkwaardig is, dat er op de stam nog geruime tijd naalden blijven zitten. Alleen het onderste gedeelte is de naalden kwijtgeraakt.

Om de boom als kerstboom wat langer in goede konditie te houden, wordt hij tegenwoordig vaak met kluit geleverd. Veel mensen zetten hem dan na kerstmis in de tuin. De ervaring heeft echter geleerd, dat deze boompjes het in de tuin meestal niet goed doen. Het verplanten van bomen moet nu eenmaal met zorg en vakmanschap gebeuren. Mocht hij wel aanslaan, dan ervaart men na een aantal jaren, dat hi voor kleine tuinen te groot wordt.

De sparbossen hebben veel te lijden van de zure regen, en zien er dan ook vaak armeterig uit. Veel van deze bossen zijn aangelegd als produktiebossen: de bomen staan dan zo dicht op elkaar, dat door gebrek aan licht de onderste takken afsterven. Er blijft dan maar een heel kleine kroon over. Het hout komt als vurehout in de handel. Het is crèmekleurig, zacht, recht van nerf, elastisch en licht, waardoor het voor veel doeleinden is te gebruiken.

joop comijs

Onweer

Speciaal voor diegenen die regelmatig als gids optreden, maar ook voor allen die zich vaak en graag in het open veld bevinden, volgen hieronder een aantal nuttige wenken, voor het geval dat men overvallen wordt door een onweersbui.

- Onweer kan wel degelijk gevaarlijk zijn.
- Een tijdsverloop van 3 seconden tussen lichtflits en geluid betekent een ontlading op een afstand van slechts 1 kilometer. Dat is dan bijna recht boven ons! Scheidsrechters hebben tegenwoordig de opdracht wedstrijden te staken bij onweer dichterbij dan 3 km (10 sec.)
- In het open veld dient men het oppervlak van bovenaf gezien zo klein mogelijk te maken en zo weinig mogelijk omhoog te steken. Dus: *hurken met de voeten zo dicht mogelijk bij elkaar!* Contact met de grond zo gering mogelijk houden. Niet op de handen steunen.
- Is er een greppel of kuil in de buurt, dan daarin bovengenoemde hurkhouding aanneemen.
- In géén geval plat op de grond gaan liggen

(geeft teveel grondcontact en een te groot oppervlak).

- Is men met een groep, dan dient men te verspreiden! Nooit op een kluitje bij elkaar blijven.
- Uit de buurt blijven van metalen voorwerpen. Fietsen, paraplu's, wandelstokken, gereedschappen e.d. een eind wegleggen van de plaats waar men gaat hurken. Ook wegblijven van afrasteringen. (N.B. In een auto is men zeer veilig).
- Nooit onder een eenzame boom gaan schuilen. Dit is juist extra gevaarlijk.
- Schuilen *in een dicht bos* is veilig. Ga er diep genoeg in! Echter, de *bosrand* is *even gevaarlijk* als de *éénzame boom*.

Bovenstaande regels zijn ontleend aan een artikel in de regionale pers van juli 1987. Indien men als gids een grote groep leidt is het belangrijk om snel de juiste beslissingen te nemen en de regels af te kondigen. Bedenk daarbij dat een gedeceerde houding van de leider de zorgeloze stadsmens (het gevaar in de stad is ook 10x kleiner dan in het openveld) tot ernst maant en de angstigen gerust kan stellen.

P. Cossée

Van de redactie

Op zaterdag 14 november jl. is de Bomen - Pers - Prijs van de Bomenstichting uitgereikt aan de heer J.J. Comijs voor de originele en positieve manier waarop hij via een van de media aandacht aan bomen heeft geschonken.

De redactie van de Schouw wenst de heer Comijs van harte geluk met deze prijs en we hopen dat nog vele boeiende en informatieve stukjes over bomen zullen volgen.

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Artikel 2: Het doel van de vereniging is het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park 'De Hoge Veluwe' (hierna te noemen het Park) en het desgevraagd bijstaan van de stichting genaamd 'Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe' (hierna te noemen de Stichting) bij de uitvoering van haar taak.

Artikel 3: De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

- a. jaarlijks één of meer zogenaamde Hoge Veluwe-dagen en/of andere manifestaties te organiseren;
  - b. werkgroepen te vormen tot het bestuderen van flora, fauna, geschiedenis en andere onderwerpen het Park betreffende;
  - c. publicaties te doen verschijnen;
  - d. al wat verder kan bijdragen tot het in artikel 2 genoemde doel (mits niet tredend in de bevoegdheden van de Stichting), met name door het aankweken van een band onder hen, die belangstelling koesteren voor het Park.
-

Bestuur:

D.A. Kramer	- ere-voorzitter
W.H. Borst	- ere-voorzitter
Dr. G.J. Stapelkamp	- voorzitter
Drs. M. Onderwater	- secretaris
	Rozendaalselaan 38a, 6881 LD Velp, tel. 085-619082
J.J. Prins	- penningmeester
	Bosweg 101, Apeldoorn, tel. 055-554836
M. Pronk	- vice-voorzitter
Mevr. D. Bruijn-Huurman	
Mr. J. Drijber	- burgemeester van Arnhem
A.J. Hubers	- burgemeester van Apeldoorn
D.G. Kon	
Mevr. L.J.M. Laarman-Hageraats	
Mevr. E.M. de Ruiter-Dijkman	
Drs. H. Siepel	
P.G.A. Timmerbeil	
Mevr. B. Wit-van Koetsveld	

Adviseurs:

Ir. C.J. Stefels	- directeur Nationale Park de Hoge Veluwe
Dr. R.W.D. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

Bomenfonds Hoge Veluwe: postgiro 3534903 Apeldoorn.

De minimum-contributie bedraagt f 25,—. Lidmaatschap voor het leven f 250,—. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor tenminste f 25,— per jaar. 'De Schouw' wordt u gratis toegezonden. De leden ontvangen jaarlijks een accept-girokaart ter voldoening van de contributie. Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar.

Het lidmaatschap van de vereniging geeft geen recht op gratis toegang tot het Park.

**Anmeldingen, adreswijzigingen e.d.: Ledenadministratie Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe, Graaf Janlaan 11, 3708 GH Zeist (tel. 03404-14165).
Postgiro 951993 t.n.v. Ver. Vrienden v.d. Hoge Veluwe.**

Jaarprogramma 1988

- 30 december*
1987 Oudejaarswandeling
- 20 februari* Winter Hoge Veluwedag
Lantaarnplaten collectie A.B. Wigman
- 19 maart en 20*
maart Hoge Veluwe Voettochten
- 7 mei* Jubileum-Ledenvergadering / Voorjaars
Hoge Veluwedag
Beheer van terrein en wild: Ir. C.J. Stefels en
dhr. J.R.J. Planta en het museum:
dr. R.W.D. Oxenaar.
- 21 mei* Thema-excursie vogelzang.
Leden van de vogelwerkgroep Arnhem.
- 25 juni* Jubileum zomer Hoge Veluwedag.
Veel medewerkers.
- 30 juli* Thema-excursie planten, struiken en bomen.
- 10 september* Zomer Hoge Veluwedag.
Museumdag.
- 29 oktober* Jubileum Herfst Hoge Veluwedag.
Over de historie van de Hoge Veluwe.
- 30 december* Oudejaarswandeling